

УДК 327 (0.45)

КИТАЙ – В'ЄТНАМ: МОДЕЛЬ СКЛАДНИХ І БАГАТОРІВНЕВИХ АСИМЕТРИЧНИХ ВІДНОСИН

ДЕРЕВ'ЯНКО І.П.,
кандидат історичних
наук, доцент
кафедри
міжнародних
економічних
відносин і бізнесу
Інституту
міжнародних
відносин
Національного
авіаційного
університету

В статті на основі теорії асиметрії проаналізовано відносини між Китаєм і В'єтнамом – держав з різними можливостями в межах відносно стабільної матриці міжнародних відносин. Розглянуто структурну динаміку множинних асиметрій китайсько-в'єтнамських відносин. Сконцентовано увагу на сукупності кількісних показників Китаю і В'єтнаму, що визначають характер китайсько-в'єтнамських відносин. Розкрито субстанціональні критерії та характеристики асиметричних китайсько-в'єтнамських відносин. Окреслено ключові стратегії та чинники, що сприяють мінімізації асиметрії між обома державами.

Ключові слова: Китай, В'єтнам, китайсько-в'єтнамські відносини, асиметрія, асиметричні відносини, потенціал.

Текстури історії міжнародних відносин нескінченно тонкі і складні, що наштовхує на рефлексії про глибинну будову асиметрії, варіації у відносинах і їх наслідки.

Сучасна архітектура міжнародних відносин, що будується на принципі поліцентризму і поліієрархії відображає процес поглиблення асиметрії, диспропорційності між різними типами держав. На практиці між суверенними державами з різними економічними, військовими та демографічними потенціалами існує асиметричний характер відносин і ієрархічна підпорядкованість.

Глобалізація міжнародних відносин індукує форми вимушеного співіснування. Часто тертя між державами викликані асиметрією їх різних систем цінностей. Структурні ефекти асиметрії виникають при

взаємодії великих і малих держав. Переважна більшість теоретиків вважає, що асиметричні відносини будуть домінуючими, оскільки існують групи більш потужних держав [3].

Водночас теорії міжнародних відносин, що мають сприяти вирішенню проблем встановлення стійкого міжнародного порядку ігнорують проблеми управління асиметричними відносинами.

Американський дослідник Б. Уомак розробив загальну теорію асиметрії на основі сталого аналізу китайсько-в'єтнамських відносин, що сприятиме кращому розумінню проблем між Китаєм і В'єтнамом, і зрештою стимулюватиме інших учених для вивчення подібних відносин. Хоча двосторонні відносини є основною одиницею аналізу асиметрії, Б. Уомак прагне досліджувати і більш складні моделі асиметрії [6].

На сучасному етапі цивілізаційного розвитку формуються та динамічно розвиваються відносини різних за своїм потенціалом держав. У комплексі міждержавних відносин особливе місце займають проблеми китайсько-в'єтнамської взаємодії, стабільність якої залишається невід'ємною частиною фундаменту міжнародного порядку в Азії.

Китайсько-в'єтнамські відносини є прикладом класичних асиметричних відносин, цікавим прецедентом довгострокових асиметричних взаємодій, які охоплюють широкий спектр можливих варіантів білатеральних інтеракцій. Асиметричні китайсько-в'єтнамські відносини, як свідчить історичний досвід демонструють тривалу життєздатність, оскільки вони засновані на уроках минулого. В'єтнам і Китай протягом багатьох століть підтримують фундаментальний зв'язок, який відображає характерні відмінності двох сусідів.

У новітній історії розвитку китайсько-в'єтнамських відносин можна виділити декілька періодів. У період, який тривав з 1950 р. по 1978 р. відносини між країнами розвивалися в атмосфері взаємної довіри, поваги і партнерства. Період 1979–1990 рр. засвідчив вторгнення В'єтнаму до Камбоджі в кінці 1978 року і прикордонну війну Китаю з В'єтнамом в лютому 1979 р. Для більшості китайців війна 1979 р. є наочним свідченням невдячності В'єтнаму, радянського колабораціонізму і китайської військової слабкості одночасно. Для в'єтнамців це була війна проти китайського гегемонізму. З кінця 1980-х років в'єтнамські політичні лідери, реалістично оцінивши співвідношення сил, з метою уникнення ізоляції капіталістичного світу, намагалися встановити дружні відносини з Китаєм..

Китайські експерти по В'єтнаму вважають, що період з кінця 1991 року до початку 1999 року був періодом відновлення добросусідства і дружби шляхом створення механізму взаємної довіри. Це був період переходу від «ворожої» асиметрії до нормальної. Наступний період, що розпочався на початку 1999 року засвідчив у китайсько-в'єтнамських відносинах значний прогрес. Але у відносинах між країнами існують приховані ознаки майбутньої напруженості. Китай і В'єтнам розв'язали питання прикордонної території і питання демаркації в Тонкінській затоці, але до цього часу не знайшли спільну мову у вирішенні спору стосовно Південно-Китайського моря [6].

Китайсько-в'єтнамські відносини можна розглядати як динамічну інтерактивну взаємодію, що відображає складний комплекс як конструктивних так і деструктивних процесів, екстремумами яких є консенсус і конфлікт.

Асиметричні китайсько-в'єтнамські відносини перебувають у специфічній зоні конфліктогенного характеру. Витоки асиметрії у відносинах між Китаєм і В'єтнамом криються як у суб'єктивних, так і в об'єктивних факторах. До суб'єктивних чинників, сформованих в ході історії двосторонньої взаємодії належать відмінності політичної культури, історичних шляхів розвитку, рівнів правосвідомості. На тлі динамічних глобальних змін підвищену значимість набули об'єктивні чинники: торговельно-економічні зв'язки, прикордонне регулювання, енергозабезпечення, міграційні процеси.

Китай і В'єтнам – держави з різними можливостями в межах відносно стабільної матриці міжнародних відносин. Взаємодія між Китаєм і В'єтнамом є ілюстрацією класичного прояву асиметричних відносин, коли одна держава переважає іншу і за розмірами своєї території, і за кількістю населення і за військовим та економічним потенціалом, і за всіма іншими показниками.

За сукупністю параметрів В'єтнам як периферійна країна є асиметричною по відношенню до Китаю. За географічними мірками В'єтнам належить до середніх держав, який змушений перебувати в тіні свого гігантського сусіда. Територія Китаю, що дорівнює майже площі Європи в 29 разів більша за територію В'єтнаму, населення якого співставне з населенням китайської провінції Сичуань. ВВП Китаю перевищує ВВП В'єтнаму в 55 разів.

Відчутно помітною є асиметрія між країнами і у військовій сфері. Оборонний бюджет Китаю

становить 126 млрд дол. (друга позиція у рейтингу країн за величиною військових витрат), тоді як В'єтнаму – 3,365 млрд дол. Народно-визвольна армія Китаю, яка нараховує близько 2,3 млн осіб є найчисленнішою військовою потугою у світі. Чисельність збройних сил В'єтнаму сягає 412 тис. осіб.

Відповідно Китай і В'єтнам займають різні позиції в ієрархії системи міжнародних координат. Цілком очевидно, що китайсько-в'єтнамські відносини – неконкурентні відносини.

Навряд чи було б правомірним стверджувати, що протягом тривалого часу Китай орієнтувався тільки на конструктивну взаємодію з В'єтнамом. Набагато могутніший Китай протягом багатовікової історії не одноразово загрожував національній безпеці В'єтнаму, який формував свою національну ідентичність шляхом постійного опору північному сусіду. «Тиранія географії» поставила В'єтнам перед безперечним фактом – географічною близькістю Китаю, що суттєво впливало на розвиток В'єтнаму.

Приречений на «тиранію географії», В'єтнам немає іншого вибору, окрім як навчитися раціонально використовувати всі засоби стримування Китаю. В'єтнамське керівництво, щоб не опинитися цілком у сфері китайської політики використовує всі важелі дипломатії [6].

Враховуючи величезний розрив у співвідношенні величин між Китаєм і В'єтнамом, можна було б очікувати, що або В'єтнам буде підвладний Китаю або Китай анексує В'єтнам. Щоправда протягом тисячоліття В'єтнам все ж знаходився під владою Китаю. Агресивні наміри Піднебесної і прагнення В'єтнаму захистити свою незалежність стали невід'ємною і важливою складовою зовнішньої політики обох держав, що заклало фундамент їх багатовікового протистояння. Лише наприкінці XIX ст. завдяки появі зовнішньої загрози з боку Франції між країнами почали зароджуватися партнерські відносини.

Прояв тривалого суперництва з Китаєм полягає в прагматичному підході В'єтнаму, який зводиться до того, що «Китай неможливо перемогти». В'єтнам усвідомлюючи свій потенціал, фундаментальну різницю в силі з КНР освоїв мистецтво співіснування з могутнім сусідом. Соціалістичний В'єтнам змушений пристосовуватися до стрімкого економічного зростання Китаю, отримуючи з цього навіть суттєві вигоди [7].

Асиметрія відносин між Китаєм і В'єтнамом впливає на весь спектр зовнішніх заходів. Її вплив

можна помітити в торговельно-економічному співробітництві, прийнятті важливих політичних рішень. У В'єтнамі за рівнем впливу Китай знаходиться поза конкуренцією. Офіційний Ханой при виробленні зовнішньополітичної стратегії намагається враховувати позицію, реакцію китайської сторони.

Китайсько-в'єтнамське співробітництво не позбавлене певних недоліків, головний з яких впливає з асиметричних потенціалів сторін. Китай є домінуючою стороною у відносинах з В'єтнамом, оскільки володіє більшим потенціалом. Відповідно права та обов'язки білатеральної інтеракції визначає в основному домінуючий актор.

В'єтнам сьогодні існує в якості незалежної держави. Але існування В'єтнаму поруч з Китаєм було не простим випробуванням. Для сильнішої держави іманентно властиво впливати на слабкішу державу, як настільки ж природно прагнення слабкіших чинити опір цьому впливу і зберегти тим самим свою незалежність. В'єтнам, будучи гравцем другого плану і об'єктивно володіючи значно меншою силою, тим не менш, здатен в певній мірі протистояти китайським агресивним ініціативам. Для В'єтнаму зберігати суверенітет означає вміння відстоювати свої національні інтереси, незважаючи на тиск взаємозалежності.

Загалом сукупність географічних та історичних факторів породжують недовіру з боку В'єтнаму, яка визначає характер китайсько-в'єтнамських відносин [4].

Упродовж багатьох років В'єтнам використовує добре відому з давніх часів на сході тактику, суть якої зводиться до того, що найсильніший очікує поваги і шанобливості до себе, а слабкіший не шкодує для цього слів, але при цьому сподівається, що його автономність буде недоторканою.

Б. Уомак стверджує, що «нерівність сил створює системні відмінності в інтересах». Він використовує термін «повага», щоб вказати на характер взаємних асиметричних відносин між Китаєм і В'єтнамом, який може демонструвати повагу, тільки якщо Китай буде поважати його інтереси і територіальну цілісність [6].

Як менш потужна держава В'єтнам реалізує національну стратегію шляхом використання цілого комплексу засобів, покликаних заповнити керівництво КНР у визнанні його домінуючого положення в Східній Азії. У відповідь в'єтнамський уряд розраховує на дотримання Китаєм загальновизнаних норм міжнародного права, принципів терито-

ріальної цілісності та недоторканності кордонів В'єтнаму.

Загалом асиметрія це більше, ніж просто очевидний факт у відносинах між Китаєм і В'єтнамом, які є асиметричними у всіх відношеннях. Асиметрія завжди була найбільш важливим структурним компонентом китайсько-в'єтнамських взаємовідносин. Вона створює принципово різні погляди на ці відносини. В'єтнам і Китай підтримують, по суті, асиметричний зв'язок. На відміну від Китаю В'єтнам приділяє більше уваги їхньому взаємозв'язку.

Епоху відносного спокою, яка виникла на основі нормалізації відносин Б. Уомак називає зрілою асиметрією. Вона має потенціал для розвитку довгострокових і стабільних відносин. Уроки історії доводять, що зрілі асиметричні відносини цілком реально підтримувати мирним шляхом. Б. Уомак приходить до висновку, що обидві країни добре розуміють, як досягти зрілої асиметрії без потенційних конфліктів, адже сторони чудово усвідомлюють небезпеку переходу відносин у стадію збройного протистояння [6].

Китайсько-в'єтнамські відносини засновані у попередні роки на елементах ворожості були врегульовані у процесі мирного політичного діалогу. Нормалізація китайсько-в'єтнамських відносин на початку 90-х років, коли сторони прийшли до визнання інтересів один одного не усунула асиметрії, яка здатна щоправда направити їх в мирне русло.

Налагодження відносин між Китаєм і В'єтнамом ґрунтується за великим рахунком на взаємному прагненні до миру, але реальна можливість подальшого протистояння не виключається. Довіра будується спочатку на холодній обережності, яка поступово замінюється привабливими можливостями встановлення миру [5].

У підсумку поєднання національних інтересів сторін створює умови для нормалізації і стабілізації відносин. Нормалізація асиметричних відносин, не означає підпорядкування меншої держави більшій, швидше, це свідчить про інституціоналізацію структури управління ними, яка заснована на автономії меншої держави та її повазі до потужнішої держави [3].

Асиметричні відносини між сторонами можуть не створювати напруги, якщо успішно нейтралізувати питання розбрату і контролювати ситуацію, спираючись на логіко-раціональне мислення. У встановлених за допомогою дипломатії відносинах лежать взаємна повага і вигода. Водночас двосто-

роннім відносинам притаманна напруженість, конфліктність, які виникають у зв'язку з порушенням балансу інтересів.

Звертаючись до специфічних особливостей асиметричних китайсько-в'єтнамських відносин, слід зауважити, що вони характеризуються не тільки конфліктом інтересів, але і взаємопов'язаністю.

Відмінності в економічному потенціалі і структурі, а також у глобальній вазі, спроможні створити загальну асиметричну основу для економічних взаємовідносин [7]. Мир з Китаєм створює сприятливе середовище для економічного розвитку В'єтнаму, але економічна ситуація у В'єтнамі не настільки стабільна як у Китаї. Можливості співпраці з Китаєм є привабливими для В'єтнаму, але водночас в'єтнамське керівництво стурбоване посиленням залежності від Китаю. В'єтнам прагне зменшити у своєму майбутньому серйозні диспропорції з потужним Китаєм, який і надалі залишається головним торговельним партнером, джерелом фінансової допомоги В'єтнаму. Натомість В'єтнам є менш важливим партнером для Китаю, що є прямим свідченням асиметричної взаємозалежності.

Однак необхідно зазначити, що підвищення рівня взаємозалежності учасників міжнародних взаємодій є одним з найдієвіших механізмів запобігання негативним наслідкам асиметричних відносин.

Китай як менш залежна держава здатний використовувати взаємозалежні відносини як джерело сили при вирішенні конфліктних питань і можливість впливати на інші рішення. В'єтнам стоїть перед необхідністю дотримання найбільш оптимального співвідношення вигод і витрат.

Як зазначають Роберт Кеохейн і Джозеф Най, автори праці «Сила і взаємозалежність» взаємозалежність не здатна елімінувати з міжнародної практики таке явище як конфлікт загалом. Однак збройний конфлікт, як один із засобів досягнення мети, не є настільки ефективним, щоб вирішувати глобальні економічні чи фінансові питання. Американські дослідники розглядають асиметрії у взаємній залежності між державами як головний інструмент силової політики в умовах епохи взаємозалежності.

Загалом військова сила не створює вирішальної переваги в системі міжнародних координат, оскільки в ситуаціях взаємної залежності її ефективність суттєво обмежується.

За словами Р. Кеохейна та Д. Ная «для розуміння ролі сили у взаємній залежності необхідно розрізняти два виміри: чутливість та вразливість. Чут-

лівість визначається тим... як швидко зміни в одній державі призводять до відчутних змін в іншій, наскільки значними є ці наслідки... Вразливість у взаємозалежності залежить від відносної доступності та ціни альтернатив, перед якими постають різні актори...» [1, 12].

Критики теоретичних положень О. Хіршмана, Р. Кеохейна та Д. Ная, наголошують на тому, що «сила, яка є наслідком ситуацій взаємозалежності, визначається, між іншим, і динамікою такої взаємозалежності». Вони вважають, що якщо окремі держави є взаємозалежними, то кожна з них здатна завдавати шкоди іншій, що неминуче призведе до погіршення двосторонніх відносин, в той час як така здатність завдавати шкоди і є показником впливу, або сили, в міжнародних відносинах». Звідси випливає, що в цьому сенсі «взаємозалежність завжди передбачає наявність в обох акторів можливостей впливати один на одного, а зростаючий рівень взаємозалежності, за словами О. Янга, збільшує одночасно і можливості, й ризики використання сил» [9; 2].

Військовий потенціал є одним з найбільш очевидних прикладів силової асиметрії. Швидке посилення китайського флоту є актуальною проблемою для В'єтнаму в контексті невирішених суперечностей у Південно-Китайському морі. У В'єтнама викликає стурбованість той факт, що військова модернізація Китаю в недовзі зробить його власну армію беззахисною.

У порівнянні з китайським річним бюджетом на військові витрати, зусилля В'єтнаму з модернізації своєї армії і флоту виглядають скромними. Однак у В'єтнама з'являються все нові і нові можливості (укладання стратегічних альянсів, закупівля новітніх зразків озброєння) для опору вторгненню, що є частиною в'єтнамської стратегічної концепції асиметричного стримування будь-яких можливих спроб конфронтації з боку Китаю.

Китай і В'єтнам мають різні погляди на стратегію розвитку відносин, які можуть змінюватися з плином часу. Перспективи кожної країни пов'язані з їхніми основними параметрами. В'єтнам не співрозмірний Китаю, який становить потенційну загрозу йому. Однак в китайській концепції зростання акцентується увага на тому, що «Китай не стоятиме на шляху іншої країни, не становитиме ні для кого загрози, і зростання не реалізуватиметься за будь-чий інший рахунок».

Незважаючи на те, наскільки інтереси Китаю і В'єтнаму збігаються або відрізняються їхні пер-

спективи, як правило, будуть викликати обопільне неправильне тлумачення дій і намірів з боку обох сторін, що може призвести до тертя в мирний час і можливої конфронтації, чого жодна зі сторін не бажає. У реальній практиці розбіжні перспективи є частиною асиметричних відносин [8].

Інша реальність китайсько-в'єтнамських відносин полягає в тому, що незважаючи на відмінності потужностей і в результаті розходжень у думках, жодна сторона не може усунути з геополітичного поля іншу. Китай володіє більшою потужністю, але це не означає, що він може контролювати В'єтнам, як це було продемонстровано відносно недавно в ході бойових дій 1979 р.

Існуюча асиметрія взаємозалежності між Китаєм і В'єтнамом в цілому не дозволяє сильнішій стороні досягти абсолютної перемоги і змушує її рахуватися з фундаментальними інтересами слабкішої сторони.

Асиметричні відносини як об'єктивна реальність можуть бути використані для пояснення напруженості, стурбованості між учасниками взаємодії та розробки методів управління ними. Загалом значимість асиметрії виходить далеко за рамки прикладу Китаю та В'єтнаму та аналогічних двосторонніх відносин.

Як свідчать уроки китайсько-в'єтнамської взаємодії асиметричні відносини важко керовані. За часів кризових ситуацій, відсутність консенсусу, непорозуміння з кожного боку, швидше за все, призводить до ескалації напруги, ніж до взаємної корекції. Отже, управління асиметричними відносинами створює особливі проблеми для кожної сторони. Але гнучкість та готовність до компромісів обох сторін зменшують точки конфлікту та сприяють успішному узгодженню спірних питань.

Асиметрію можна розглядати як тимчасову диспропорцію. Передбачається, що або слабкіша держава прагнучиме збалансувати свою вразливість за допомогою союзів з іншими державами, або це відбудеться за умови гегемонії іншої сильнішої держави. Насправді існує багато довгострокових асиметричних відносин, і сильні не завжди можуть нав'язати свою волю слабкішим [8].

В асиметричному форматі взаємодії невизначеність підсилює почуття ризику для малих країн, тоді як глобальні і регіональні об'єднання важливі для буферизації двосторонніх відносин. Для Китаю та В'єтнаму, АСЕАН з його широкими регіональними ініціативами може забезпечити міцну основу для стабілізації двосторонніх взаємодій і

підтримки тіснішої інтеграції. Часто регіональний комплекс відносин стає найважливішою компонентою міжнародної реальності, особливо для малих країн, оскільки найбільший контакт існує саме з сусідніми країнами, від яких виходять найгостріші потенційні загрози [7].

Резюмуючи вищезазначене, можна стверджувати, що відносини між Китаєм і В'єтнамом представляють собою модель складних і багаторівневих асиметричних відносин, які на сьогодні є відносно стабільними. Однак глобальна турбулентність впливає на створення нового і невизначеного контексту для асиметричних китайсько-в'єтнамських відносин. Зміна політичного контексту експліцитно впливає на характер і функції цього типу відносин.

Широка амплітуда відносин, особливо в поточний період нормалізації китайсько-в'єтнамських

відносин, сприятиме глибшому розумінню методів управління асиметричними відносинами. Китайсько-в'єтнамські відносини формують широкий діапазон практичного досвіду в управлінні асиметричними відносинами, яке виявилось досить ефективним і призвело до нормалізації відносин між країнами.

Рамки теорії асиметрії можуть допомогти здійснити аналіз китайсько-в'єтнамських відносин поза неореалістичною і неоліберальною концепцією. Асиметрія містить корисний новий підхід до осмислення основ китайсько-в'єтнамських відносин і забезпечує широку базу для дослідження і є крайньою необхідністю для загальної теорії асиметрії міжнародних відносин.

ПОСИЛАННЯ:

1. Keohane R., Nye J. Power and Interdependence: World Politics in Transition – Boston: Little Brown, 1977 – 273 p.
2. Rosecrance R., Stein A. Interdependence: Myth or Reality? // World Politics – No. 26, 1973 – P. 1-27.
3. Womack B. How size matters: The United States, China and asymmetry // Journal of Strategic Studies Volume 24, Issue 4, 2001.
4. Womack B. Asymmetry and Systemic Misperception: China, Vietnam and Cambodia during the 1970s // The Journal of Strategic Studies. – June 2003. – Vol.26, No.2. – P.92–119.
5. Womack B. Asymmetry Theory and China's Concept of Multipolarity // Journal of Contemporary China (2004), 13(39), May, P. 351–366.
6. Womack B. China and Vietnam: the Politics of Asymmetry / Brantly Womack // New York: Cambridge University Press, 2006. – 281 p.
7. Womack.B. Vietnam and China in an Era of Economic Uncertainty. The Asia-Pacific Journal. – September 7, 2009. – Vol. 36-2-09.
8. Womack B. Asymmetry and China's Tributary System // Oxford Journals Social Sciences Chinese Journal of International Politics. – Mar 2012. – Vol. 5, Issue 1. – P. 37–54.
9. Young O. Interdependencies in World Politics // International Journal – No. 24, 1969 – P. 726-750.

Derevianko I.P. China – Vietnam: a model of difficult and multi-layered asymmetrical relationships / National Aviation University.

The relationships between China and Vietnam are States with different capacities within a relatively stable matrix of international relations are analysed in the article on the basis of the theory of asymmetric. The structural dynamics of multiple asymmetries Sino-Vietnamese relations is considered. Attention is focused on geographical and historical factors that determine the nature of Sino-Vietnamese relations. The substantial criteria and characteristics of asymmetric Sino-Vietnamese relations are disclosed. Key strategies and factors which contribute to the minimization of asymmetry between the two countries are identified.

Key words: China, Vietnam, Sino-Vietnamese relations, asymmetry, asymmetrical relationship potential.

Деревянко И.П. Китай – Вьетнам: модель сложных и многоуровневых асимметричных отношений / Национальный авиационный университет.

В статье на основе теории асимметрии проанализированы отношения между Китаем и Вьетнамом – государств с различными возможностями в пределах относительно стабильной матрицы международных отношений. Рассмотрена структурная динамика множественных асимметрий китайско-вьетнамских отношений. Сконцентрировано внимание на географических и исторических факторах, определяющих характер китайско-вьетнамских отноше-

ний. Раскрыты субстанциональные критерии и характеристики асимметричных китайско-вьетнамских отношений. Определены ключевые стратегии и факторы, способствующие минимизации асимметрии между обоими государствами.

Ключевые слова: Китай, Вьетнам, китайско-вьетнамские отношения, асимметрия, асимметричные отношения, потенциал.

Стаття надійшла до редакції: 15.02.2017

Рекомендовано до друку: 02.03.2017